

Junij Palmotić.

(Spisal Božidar Flegerič.)

Dné 29. vel. travna l. 1453. je vzel turški sultan Mahomed II. cesarju Konstantinu XII. Paleologu Carigrad ter je s tem zadal vshodnorimskemu cesarstvu smrtni udarec. Po tem dogodku se je izselilo nekaj ondašnjih učenjakov v Italijo, kjer so začeli širiti znanosti in umetnosti. Iz Italije so prodrle znanosti in umetnosti v kršno Dalmacijo. Središče jim je bilo mesto Dubrovnik, jugoslovanske Atene. Dubrovnik je bil svobodno mesto, in v takem se znanosti in umetnosti povzdigujejo najlože.

Prvi dalmatinski pesnik je bil Marko Maralić (živel 1450 do 1524). Za njim se je porodilo večinoma v Dubrovniku več bolj ali manj slavnih pesnikov, a med njimi so najsijajnejše zvezde na nebu pesništva jugoslovanskega I. Gundulić (1588—1638), Junij Palmotić (1607 do 1657) in Ignacij Gjorgjić (1675-1736).

Junij Palmotić se je porodil v Dubrovniku od starodavnega kolena, proslavljenega med dubrovniškimi boljarji, ki so tedaj jedini imeli pravico opravljati državo in uživati časti. Oče, katerega je izgubil že za malih nog, imenoval se je Jurij in je bil mož ostroumen in marljiv. Mati se mu je imenovala Uršula Gradić, ki je bila tudi iz

boljarske rodovine. Tedaj je namreč veljala v Dubrovniku postava, da so si boljarski sinovi smeli jemati žene samo iz boljarskih rodovin, ker se drugače niso mogli njih otroci povspeti do višjih častij in na dostojanstvo očetovo. Toda ta postava, ki se protivi zdravemu razumu in sreči naroda, odstranila se

je potlej popolnoma. Junij Palmotić je imel že kot otrok veliko veselje do nauk, a posebej do pesništva. V njem je bila z ljubeznijo do nauk združena velika marljivost in redka vstrpljivost, a najbolj ga je na to vspodbadal njegov ujec Mihael Gradić, katerega je naš pesnik spoštoval in ljubil kakor očeta. Mihael Gradić je bil jako naobražen mož, zaradi poštenja in razumnosti so ga somiščani zelo čislali. Palmotić je bil vedno prisoten, kadar je njegov ujec svoji deci in njihovim vrstnikom z veliko zgo-

vornostjo in jasnostjo razlagal pravila zgovornosti ali jih poučeval o naravoslovju, o dolžnostih človeka in o ostalih modrih naukih. Od njega se je učil tudi nekaj iz pravoslovja, posebej pa ono, kar se je dotikalo domačih zakonov in običajev. Najbolj je pa napotoval Gradić svojega učenika na pesništvo, s katerim si je potlej pridobil veliko

Junij Palmotić.

slavo. Pesništvo je bilo, rekel bi, pravi domači in hišni nauk Palmotićev, ker za „humaniora“ in druge znanosti je imel učitelja dva jezuita, Kamila Gorca, rojenega Senjana, in Ignacija Tudisija, moža pobožna in jako naobražena. Ta moža sta poučevala mladega Palmotića zajedno z drugimi plemiškimi sinovi v latinski književnosti. V tej je došel skoro do dovršenosti, o čemer pričajo mnogi njegovi pesmotvori razne vsebine. Ti pesmotvori Palmotićevi so po sodbi raznih zvedencev gledé na pravilnost, uglajenost jezika in vzvišenost mislij zeló podobni starim pesnikom latinskim. Ker je pa Palmotić uvidel, da so se s pesništvom latinskim pečali najslavnejši možje starega in novega veka, zaradi tega je mislil, da je silno nehvaležen trud hoteti se kosati s temi možmi, zato si je izvolil domače pesništvo, da poskusi v njem svoje moči in pokaže bogastvo svojega duha. Na to ga je tudi vspodbudila slava njegovega sorodnika Ivana Gundulića, kateri si je s svojimi spisi v narodnem jeziku, z urejevanjem narodnega gledališča, posebej pa z neumrlim opevanjem slavnih del Vladislava, kraljeviča poljskega, v turškem boju proti Osmanu pridobil slavo, ki se je razširjala po vsej Dalmaciji.

V Dubrovniku je bila stara navada, da se je družil vsak z ljudmi svojega stana in svoje dobe, in tako so se delili že od dinstva v razne sloje, kateri so se imenovali „društva“. Ta društva so se držala stanovitnih pravil, izbirala so si poglavarstva na leto ali na mesec dnij, dajala so nagrade vrlim možem in kaznovala upornike, skratka: imela so popolnoma obliko dobro urejene države; sicer pa niso imela nič preresnega ali preostrega značaja. Gledalo se je na to, da bi se življenje uredilo ugodno in veselo, prirejale so se poštene veselice in znanstvene zabave. Med glavno razveseljevanje takih društev je spadalo gledališče z različnimi igrami, posebej še s takimi, kakoršne so bile po Italiji navadne v pustnem času. To je bilo za pesnike lepa prilika in vspodbuda, zakaj društva so tekmovala med seboj, da bi priredila čim dalje lepše igre. Vsako dru-

štvo je hotelo predstavljati nove igre, katerih še nikdo ni videl; vendar ni nikoli manjkalo pisateljev za to stroko. Največjo slavo si je v tej stroki pridobil Palmotić. Čudovito hitro je zlagal vrstice; navadno ni potreboval več časa za zlaganje kake igre, nego je trebalo osebam, katere so jo predstavljale, za učenje. Le redkokdaj je dal igralcem igro napisano, temveč kakor je igro zložil v glavi, tako je vsaki osebi narekal iz glave, kar je imela predstavljati. Seveda je poprej mnogo razmišljal o predmetu; kako bi se moral razrediti je rad v tem obziru popraševal tudi za svet svojega ujca in druge naobražence, posebej Ivana Serafinića Bunića, veččega moža. Mnoge igre, katere je bil tako zložil, prepisali so njegovi prijatelji točno ter jih potlej dali tudi v tisek. Tukaj navedem nekatere po imenu: Enea, v petih činih, kaže, kako je šel Enea k svojemu očetu Anchizu, po načinu Vergilija¹⁾; Atalanta kaže, kako jo (A.) je Hipomen z zlatimi jabelki prehitel. Ahil, tragi-komedija v petih činih, kaže, kako je Odisej Ahila pri Nikomedu spoznal izmed devic. Edip, krvolok iz Sofokla²⁾, Helena, tragi-komedija v treh činih, kjer se opisuje rop Helene. Gradivo za to igro je vzel iz drugega Ovidijevega³⁾ lista, ki ga je tako umno upotrebil, da je malone vse pesnikove izreke dejal prevedene v usta predstavjalcev. Tako je vzel Ariodanto iz petega speva „Orlanda“⁴⁾ besnečega, in Rinalda

¹⁾ Publij Vergilij Maro, slavní latinski pesnik, rojen l. 70. pri Mantovi, umrl l. 19. pr. Kr. v mestu Brundusij. Pisal je „Aeneis“ (v dvanajstih spevih), „Georgica“ (poučna pesem o poljedeljstvu) in „Eclogae“ (10 pastirskih pesmij).

²⁾ Sofokles, največji grški tragik, rojen l. 497. pr. Kr. na Kolonu pri Atenah; umrl leta 406. Spisal je 106 žaloiger, od katerih je ostalo samo sedem.

³⁾ Publij Ovidij Naso, rimski pesnik, rojen dné 20. sušca leta 43. pr. Kr. v mestu Sulmo, živel je do 7. leta po Kr. v Rimu, od koder ga je pregnal cesar Avgust v mesto Tomi pri Črnem morju, kjer je l. 17. umrl. Ovidij je bil najizvirnejši in najplodnejši vseh rimskih pesnikov.

⁴⁾ „Orlando furioso“ je epična pesem v 46 spevih, katero je zložil Ljudevit Ariosto, rojen dné

iz 16. speva Torkvata Tassa.¹⁾ V uporabi Ariodanta je pokazal zajedno svoje rodoljubje, ker je postavil pozorišče mesto Škotske v Bosno, a mesto Ariodanta, kot moža vstrajnega in smelega, je postavil mladeniča, rojenega iz slavne dubrovniške rodovine, da tem načinom vspodbode someščane svoje na slavna dela. Najbolj je pokazal ljubezen do domovine svoje v drami, imenovani Pavlimir, v kateri je popisal postanek Dubrovnik; istotako je hotel v svoji drami Captislava postaviti spominik razdrtemu Epidavru, očetu Dubrovniku. Captat se namreč imenuje neko mesto ne daleč od Dubrovnika, kjer so razvaline Epidavra. Svevijo, tragedijo, katero je v latinskem jeziku zložil Aleksander Donat v Rimu, prevel je v hrvaščino tako, kakor je bil prevel njegov stric tragedijo „Crispo“ od Bernardina Stefone.²⁾

8. kimovca l. 1474. v mestu Reggio, živel je na dvoru kardinala Hipolita Estijanskega, od l. 1503. pri njegovem bratu Alfonzu I. v Ferrari, kjer je umrl dné 6. rožnika 1533. Pisal je tudi komedije, satire, sonete in latinske pesmi.

¹⁾ Torkvato Tasso, sin Bernarda Tassa (1493—1569), slavní italijanski pesnik, rojen dné 14. sušca leta 1544. v Sorrentu, proslavil se je že v sedemnajstem letu s pesmijo „Rinaldo“, živel je od l. 1565. na dvoru vojvode Alfonza v Ferrari, katerega sestro Lukrecijo in Leonora sta mu skazovali posebno milost, in zbok tega je zlagal Leonori pesmi zaljubljene vsebine. Vojvoda, misleč, da se mu blodi, dal ga je zapreti v bolnišnico sv. Ane, kjer je prebil od leta 1579.—1586. Potem je vstopil v službo vojvode V. Gonzage v Mantovi. Po njegovi smrti je živel sedaj tu, sedaj tam v vednem nemiru; umrl je dné 25. mal. travna l. 1595. v samostanu San Onofrio v Rimu. Glavno njegovo delo je „Gerusalemme liberata“ (Osvojeni Jeruzalem), potem „L'Aminta“ in več liričnih pesmij.

²⁾ Razven (po Gradiću) navedenih del je spisal Palmotić še „Danico“, tragi-komedijo, katero so igrali mladeniči društva „Orlov“ dné 25. prosinca l. 1644., „Atcino“, ki se je igrala l. 1647.; „ode, epigrame in pesmi“ v velikem številu. Društvo „Otiosorum“ je igralo dné 22. svečana leta 1637. tudi Pavlimira; a Captislava je ugledala beli dan l. 1652. V novejšem času izšle so neke njegove pesmi v II. zvezku „Dubrovnik“, ki ga je izdajal pesnik Matija Ban. Navedemo tukaj: „Sv. Katarino iz Siene“ in „Glas“. Poznana je tudi v latinskem jeziku spisana „Panegyris“ in latinska oda v slavo jezuita Ivana Bar-

Včasih je Palmotić svoje pero zaostрил tudi za satiro, sicer redko in to samo tedaj, kadar je imel za to poseben povod; mislil je namreč, da je najslavnejši posel pisatelj, ako vnema občinstvo za krepostna dela. Največ se je pečal Palmotić z dramo in takimi pesmimi, katere v veselih sestankih pojó moški in ženske, ne samo v Dubrovniku, nego po vsej Dalmaciji in pri drugih sosednih Slovanih. Oni pojó te pesmi na prosti in jednostavni način tako, da jim morajo vsi prisotniki, kateri imajo za petje glas in sluh, pomagati peti. Ta njihov način petja, pri katerem tudi zaplešejo, ni sedaj znan nikjer več. Da je ta običaj živel pri starih Etruskih, vidi se iz Ivana Boccaccia¹⁾, ki je opisal selsko življenje Etruskov. Tukaj nahajamo kolovoje in drugo družbo, katera se giblje za kolovojem ter poje za njim v

giocchi-a, katero je tiskal v Jakinu Marka Salvioni l. 1635.

¹⁾ Iv. Boccaccio, glasoviti italijanski pesnik in jezikoslovec, porodil se je l. 1313. v Parizu, bil je sin nekega trgovca iz Florencije in izpočetka sam trgovec. Leta 1348. se je posvetil povsem znanostim in pesništvu, prepotoval je malone vso Italijo, mudil se dalj časa v Napolju, kjer si je pridobil milost kraljice Ivane in princeze Marije, nezakonske hčere kralja Roberta, (katero slavi pesnik z imenom Fiammeta), bil je učenec in prijatelj Petrarkin; leta 1373. je dobil učiteljsko mesto v Florenciji, kjer je razlagal Danteja. Umrl je dné 21. grudna leta 1375. na svojem posestvu Certaldo. Bil je svojega časa najbolj čislán učenjak; utemeljil je klasično italijansko prozo. Njegovo glavno delo je: „Decamerone“, zbirka stotine pripovedek, polnih življenja in šale, ki so pa na mnogih mestih jako umazane. Razven tega je pisal: „Amorosa visione“, pesem v tercinah, „Te-seido“ v oktavah; nadalje roman: „Filicopo ovvero amorosa fatica“, strastno, toda visoko pesniško ljubezensko tožbo: „Amorosa Fiammeta“, „Nimfale d'Ameto“ (v prozi in verzih), „Il Filostrato“, „Il Corbaccio“ (zabavljica ženskam) itd. Pisal je tudi o Danteju in mnogo latinskih stvari v prozi in v verzih.

Dante Alighieri, najslavnejši italijanski pesnik, rojen meseca vel. travna l. 1265. v Florenciji; študiral je v Bologni in Padovi bogoslovje in modroslovje, pečal se je že za rana s pesništvom, služil je često domovini svoji vojak in opravitelj, l. 1302. je bil pregnan iz svojega rojstvenega mesta, in sicer zbok prepira „črnih“ in „belih“. Potem je živel v raznih krajih, od l. 1315. počenši v Raveni,

zlogu vesele pesmi.¹⁾ V tej stroki pesništva je bil Palmotić tako ploden, da niso pisci mogli tako hitro pisati, kakor je on hitro verze zlagal. Dohajal je na take sestanke nepripravljen ter je ondi takoj zlagal pesmi in to tako, da je on zložil drugi stih, ko je družba prejšnji stih ponovila.

Toda naš pesnik je bil prost navadnih pogreškov takih pesnikov, kateri zlagajo pesmi v preveliki naglici, a nimajo ni sposobnosti, ni volje, da to, kar so v naglici slabo zložili, potlej popravijo; Palmotić je rad priznaval sam pogreške, katere je bil naredil; rad je poslušal, kadar so ga prijatelji opominjali, ter je pogreške rad popravljal. Največ so se take poskočnice potrebovale pri ženitovanjih. Znamenito je, da se je s to priliko ohranil običaj nekdanjega slavljenja zmag nad neprijateljem. Kakor so tedaj vojaki obsipali premaganega kralja s sramoto, tako se je tudi v Dubrovniku pri ženitovanju obrnilo vse, kar se je dalo iz življenja in navad mladega ženina njemu na šalo in smeh, a to v obliki šaljivih pesmij. Šaljivim pesmim so se družile o vsaki priliki tudi resne, n. pr. o slogi mladega oženjenega para, o dolžnosti očeta in matere, kako je treba ljubiti očeta, mater in otroke, kako brate, sestre itd. Ni možno ni povedati, kako take šaljive, a dostojno zložene pesmice, družbo zabavajo in veselé. Akoprem je ta stvar jako kočljiva in akoprem je Palmotić zložil nebrojne pesmi take vsebine, vendar se ni nikoli nikdo pritožil, da bi ga bil pesnik tem načinom pesnikovanja užalil.²⁾

kjer je dné 14. kimovca l. 1321. umrl. Dante je oče italijanskega pesništva in stvaritelj pesniškega jezika italijanskega, jeden največjih veleumov vseh časov in vseh narodov. Glavno njegovo delo je globokomiselná „Divina commedia“ v tercinah, sto spevov v treh oddelkih, velikanska vizija, katere vodi pesnika skoz pekel in vice, potem skoz razne dele nebes do spoznanja božje Trojice; nadalje je pisal pesmi, katere se tičejo njegove mladostne ljubezni do Beatrice Portinari († 1290) in mnogo drugih del, nekaj tudi v latinskem jeziku.

¹⁾ Tu se razumeva pri Jugoslovanih navadno kolo.

²⁾ Vendar je ostala neka njegova pesem proti nekemu Sorkočeviću, kateri ga je bil užalil in kateremu je vrnil v pesmi žaljenje.

S takimi pesmimi ni namerjal žaliti; bil je za to tudi prepošten, čist, zlata vreden značaj, in baš radi tega so ga spoštovali, ljubili in slavili, kar je redko pri pesnikih, vsi njegovi znanci do prerane smrti njegove.

Neštetilne so pesmi, katere je Palmotić zložil v znak zahvalnosti za prejete nenavadne darove, v slavo Bogu, Materi Božji in svetnikov: a mislil je vendar, da je vse njegovo delovanje prazno in ničevno, ako ne ostavi potomstvu dela, iz katerega bi se moglo videti, da je bil dober in veren kristijan.

Mnogo je Palmotić o tem razmišljal sam s seboj, mnogo se s prijatelji o tej stvari razgovarjal, dokler ni prišel na misel, da bi opeval rešenje sveta. Da bi se pa v tem delu ne bi predolgo mudil, vzel si je za vzgled rimske pisatelje. Ni ga mogla od tega odvrniti niti misel, da si ne bo pridobil tolike slave s prevodom latinskega dela, kolikor bi si je pridobil s svojim proizvodom, ker ni hotel z delom proslaviti sebe, temveč Boga. Zato mu ni stalo do tega, kar bo rekel svet o pisatelju, temveč do tega, kar bo rekel in kako bo sodil o delu samem. Tako je izšel iz peresa njegovega prevod latinske „Christiade“ Hieronima Vide.¹⁾ To delo latinsko je bilo Palmotiću samo za to, da se je mogel duh njegov v svobodnem svojem pesniškem poletu nečesa držati, in zaradi tega se je Vidinih šest spevov v slovanskem jeziku pomnožilo na 25 spevov, v katerih je 4321 kitic.

Ta prevod ni tako gladek, kakor je izvirno delo, toda mnogo milejši in pobožnejši. Palmotić tudi ni potreboval mnogo časa in truda za to delo, toda kadar je je trebalo pregledati in popraviti, tedaj je bil neutrudljiv, sam s seboj nezadovoljen; ni

¹⁾ Marko Hieronim Vida (1470—1566) rojen v Cremoni. Njega je nagovoril Medicejec papež Leon X. (1475—1521), naj zloži „Christiada“. To pesniško delo so v šestnajstem veku silno hvalili ter so Vido slavili kot novega Vergilija zaradi njegove lepe latinščine in gladkih šestomerov, s katerimi se je Vergilij najbolj proslavil med vsemi staroklasičnimi latinskimi pesniki. „Christiada“ je bila prevedena v več jezikov. Vida je spisal tudi lepo poetiko.

mogel dosti popravljati, s prijatelji se o predmetu pogovarjati, samo da ne bi ostalo kaj okornega, nepotrebnega in zastarelega, kar se navadno rado prikrade v prvem pesniškem poletu. Pri tem poslu je pokazal razven velikega duha svojega tudi velik spomin, ker ni samo končanega in popravljenega dela vedel od besede do besede, temveč je je znal na pamet, kakor je bilo zloženo prvokrat, pa tudi razne izpremembe, kakor jih je naredil drugo za drugo. Tudi gledé na druge svoje pesniške proizvode je pokazal isti spomin, ker je vedel vse, ako jih tudi ni imel napisanih; toda z druge strani je bil ta njegov velikanski spomin vzrok, da so po smrti njegovi propali za večno vsi njegovi proizvodi, katerih ni bil zapisal. Mnogo truda je obrnil na to, da bi bila Kristiada zložena v glatkem jeziku, brez tujih besedij. Ker je pa uvidel, da se slovanski jezik zaradi velikega prostora, kateri ima na zemlji, deli na več narečij, ni v svoji Kristiadi rabil narečja dubrovskega, katero je napolnjeno s tujimi besedami in izrazi, in

sicer zato, ker so Dubrovčani, trgujoč z mnogimi, posebno italijanskimi ljudstvi, prenesli mnogo od njih v svoje narečje. Zaradi tega je rabil sosedno bosansko narečje, ker se Bošnjaki odlikujejo istotako z lepoto svojega jezika, kakor z lepoto in krepkostjo svojega telesa.

Pečaje se z nauki in pesništvom je živel Palmotić do leta 1657. ter je imel stoprav 50 let, ko je moral zapustiti svet. Umrl je dné 4. malega srpana ter je pokopan v cerkvi sv. Dinka v Dubrovniku. Pesnik je živel vedno mirno brez znatne nesreče. Jedina nesreča, katera ga je dohitela, je bila smrt dragih njegovih sorodnikov: vzela mu je zgodaj očeta, pograbila mu je v cvetu mladosti njegovega na duhu in telesu od narave bogato nadarjenega brata Ivana, katerega je strastno ljubil, in dve omoženi sestri.

Palmotić je bil majhne postave, belega in zeló lepega obraza; vsa njegova vnanost je kazala, da ga je nakitila narava z nenavadnimi dušnimi darovi.

V kapelici.

Polglasno ljudstvo moli litanije ...
Med svečami monštranca se leskeče,
Ob nji oblak duhteč se dima vije;
Čez svetce zlate lučic soj trepeče,
Čez angele, device nežne lije —
V sladkost pobožnosti se ljud zagrinja,
Odpira se nebo mu, svet izginja.

Pokleknil sem v oddaljen kot dremoten —
Obtežen grešnik z grehov težko pezo —
In šepetal molitve sem samotni,
Proseč Marijo, naj odvrne jezo,
Ki sem zaslužil jo za greh samotni:
Bogu sem se za vekov vek posvetil,
A v srcu do sveta ljubav sem netil! ...

Dremota mistična po cerkvi pluje,
Drhti zvok zvona s stolpa trepetaje.
K oltarju, k Materi roke dviguje
Vse ljudstvo, tiho v zboru šepetaje,
In tu in tam polglasen vzdih se čuje —
I jaz k Devici z množico vzdihujem,
Mladosti svoje grehe oplakujem:

Usliši prošnje moje, Najmilejša,
Upri pogled na me svoj dobrotljivi,
Krepčaj me v žitja borbah, Najčistejša,
Moči mi bodi vir neusahljivi!
Ne pehni me od sebe! Najkrasnejša —
Glej, tu pred Tabo v prah se skrušen grudim,
Srce Ti svoje, žitje v dar Ti nudim ...

Fr. Ks. Meško.